

\* مسلمانان عرب در جانب غربی توانستند دامنه فتوحات خود را تا قلب اروپا پیش ببرند، اما در طول تاریخ بسیاری از آن مناطق از حوزه متصرفات اسلامی خارج شد، و مردم آن سرزمین مسلمانی را رها کردند.

\* ولی تمدن اسلامی که به وسیله عنصر ایرانی در نواحی شرقی اروپا پایه‌گذاری شد، آنچنان ثابت و استوار ماند که پس از گذشت قرن‌ها هنوز آن مردم به قبله مسلمانان نماز می‌خوانند و کتاب کریم را تلاوت می‌کنند.

\* دریای مدیترانه را بحرالروم می‌نامند و بر همین اساس سرزمین آسیای صغیر را روم گفته‌اند.

### علم و فرهنگ

\* صحنه علم و فرهنگ، وسیع‌ترین و پورشورترین میدانهای خدمات ایرانیان به اسلام است.

\* سرعت پیشرفت و توسعه، کلیت و شمول و همه‌جانبگی، شرکت طبقات مختلف اجتماع، اشتراک مساعی ملل گوناگون، چیزهایی است که اعجابها را در مورد تمدن اسلامی سخت برانگیخته است.

\* یکی از مزایای تمدن اسلامی این است که علوم پراکنده یونان و ایران و هندو کلد، را به عربی نقل کرد و چیزهایی بر آن افزود و آن را ترقی داده کامل کرد.

\* مسلمانان قسمت عمده علوم فلسفی و ریاضی و هیئت و طب و ادبیات ملل متمدن را به زبان عربی ترجمه و نقل کردند و از تمام زبانهای مشهور آن روز و بیشتر از یونانی و هندی و فارسی کتاب‌هایی ترجمه کردند.

\* در واقع بهترین معلومات هر ملتی را از آن ملت گرفتند.

\* مثلاً در قسمت فلسفه و طب و هندسه و منطق و هیئت از یونان استفاده نمودند.

\* از ایرانیان تاریخ و موسیقی و ستاره‌شناسی و ادبیات و پند و اندرز و شرح حال بزرگان را اقتباس کردند.

\* از هندیان طب هندی حساب و نجوم و موسیقی و داستان و گیاه‌شناسی آموختند.

\* از کلدانیان و نبطیها کشاورزی و باغبانی و سحر و ستاره‌شناسی و طلسم فرا گرفتند.

\* شیمی و تشریح از مصریان به آنان رسید.

\* در واقع عرب‌ها (مسلمین) علوم آشوریان و بابلیان و مصریان و ایرانیان و هندیان و یونانیان را گرفته و از خود چیزهایی بر آن افزودند و از مجموع آن علوم و صنایع و آداب، تمدن اسلام را پدید آوردند.

### نخستین حوزه علمی

\* جوشش و جنبش علمی مسلمین از مدینه آغاز شد.

\* اولین کتابی که اندیشه مسلمین را به خود جلب کرد و مسلمین در پی درس و تحصیل آن بودند قرآن و پس از قرآن احادیث بود. این بود که اولین حوزه علمی در مدینه تأسیس شد.

\* برای اولین بار عرب حجاز در مدینه با مسئله استادی و شاگردی و نشستن در حلقه درس و حفظ و ضبط آنچه از استاد میشنود آشنا شد.

\* روزی رسول خدا وارد مسجد شد و دید دو حلقه در مسجد تشکیل شده است، در یکی از آنها افراد به ذکر و عبادت مشغولند و در یکی دیگر به تعلیم و تعلم. پس از آنکه هر دو را از نظر گذراند فرمود "کلاهما علی خیر و لکن بالتعلیم ارسلت" یعنی هر دو جمعیت کار نیک می‌کنند اما من برای تعلیم فرستاده شده‌ام. رسول خدا آنگاه رفت و در حلقه‌ای که آنجا تعلیم و تعلیم بود نشست.

\* بعد از مدینه؛ عراق محیط جنب و جوش علمی گشت. در عراق ابتدا دو شهر بصره و کوفه مرکز علم بودند. اما پس از بنای بغداد، آن شهر مرکز علمی شد و در آن شهر بود که علوم ملت‌های دیگر به جهان اسلام منتقل گشت. بعدها ری و خراسان و ماوراءالنهر و مصر و شام و اندلس و غیره هر کدام به صورت یک مهد علمی درآمدند. خلاصه آنکه هر جا اسلام حکومت میکرد علم و ادب به سرعت پیشرفت مینمود.

\* اوائل کار که علوم بیگانه ترجمه و نقل میشد، اکثریت دانشمندان را علمای مسیحی، بالاخص مسیحیان سریانی تشکیل می‌دادند، ولی تدریجا مسلمین جای آنها را گرفتند.

### نخستین موضوع:

\* نقطه آغاز قرآن است مسلمانان علوم خویش را از تحقیق و جستجو در معانی و مفاهیم آیات قرآن و سپس حدیث آغاز کردند و لهذا نخستین شهری که جنب و جوش علمی در آن پیدا شد مدینه بود، و نخستین مراکز علمی مسلمین مساجد بود و نخستین موضوعات علمی آنان مسائل مربوط به قرآن و سنت، و نخستین معلم شخص رسول اکرم است. علم قرائت، تفسیر، کلام، حدیث، رجال، لغت، نحو، صرف، بلاغت و تاریخ و سیره که جزء نخستین علوم اسلامی است به خاطر قرآن و سنت به وجود آمد.

\* جرجی زیدان نیز بر همین اساس نظر میدهد. او نیز میگوید توجه مسلمین به علوم از قرآن آغاز گشت، مسلمین به قرآن توجه داشتند.

\* کتابت و یادداشت از زمان پیغمبر اکرم معمول شد و ادامه یافت.

### علل و عوامل سرعت:

\* یکی از علل سرعت پیشرفت مسلمین در علوم این بوده است که در اخذ علوم و فنون و صنایع و هنرها تعصب نمی‌ورزیدند و علم را در هر نقطه و در دست هر کس آنها حکم فرما بوده است.

\* چنانکه میدانیم در احادیث نبوی به این نکته توجه داده شده است که علم و حکمت را هر کجا و در دست هر کس پیدا کردید آن را فرا گیرید. رسول اکرم فرمود "کلمة الحکمة ضالة المؤمن فحیث وجدها فهو احق" همانا دانش راستین گمشده مؤمن است هر جا آن را بیابد خودش به آن سزاوارتر است.

\* در نهج البلاغه آمده است: "الحکمة ضالة المؤمن، فخذ الحکمة و لو من اهل النفاق" دانش راستین گمشده‌ی مومن است پس آن را فرا گیر و بیاموز ولو از مردم منافق

و هم از کلمات آن حضرت است "خذوا الحکمة و لو من المشرکین" حکمت را بیاموز ولو از مشرکان \*  
این روایت‌ها زمینه وسعت دید و بلند نظری و تعصب نداشتن مسلمین را در فرا گرفتن علوم و معارف از غیر  
مسلمانان فراهم کرد و به اصطلاح در مسلمین "روح تساهل و تسامح و عدم تعصب در مقام فراگیری و  
علم‌آموزی" به وجود آورد.

"\* کلمة الحکمة ضالة المؤمن فحيث وجدها فهو احق به مسلمین تمام همت و سعیشان این بود که بر علوم  
و معارف جهان دست یابند.

\* جرجی زیدان درباره علل و عوامل سرعت پیشرفت تمدن اسلامی می‌گوید:

\* یکی از عوامل مؤثر در سرعت پیشرفت تمدن اسلام و ترقی و تعالی علوم و ادبیات در نهضت عباسیان این  
بود که خلفا در راه ترجمه و نقل علوم از بذل هر چیز گران و ارزان دریغ نداشتند، و بدون توجه به ملیت و  
مذهب و نژاد، دانشمندان و مترجمین را احترام می‌گزاردند و همه نوع با آنان مساعدت میکردند.  
\* آقای دکتر زرین کوب نیز در کتاب کارنامه اسلام روح تسامح و بی‌تعصبی مسلمین را عامل مهمی در سرعت  
پیشرفت مسلمین می‌شمارند.

## ایستگاه مرور مطالب مهم:

- سیاست امویها بر اصل تفوق عرب بر غیر عرب پایه گذاری شد.
- \* منشأ اصلی تجزیه شدن حکومت اسلامی، به صورت حکومت‌های کوچک ← نژادپرستی و تاکید بر تفاخرات قومی
- \* ثعالبی معتقد میشود که محمد صلی الله علیه وآله وسلم بهترین پیامبران، اسلام بهترین طریقه‌ها، و عرب بهترین ملت‌ها، و زبان عربی بهترین زبانها است.
- \* بدیهی است که فطری و منطقی بودن این دین و هماهنگی آن با نوامیس زندگی عامل اساسی انتشار اسلام است.
- \* مسئله مهم در نشر دعوت اسلامی که اسلام را از مسیحیت و مانویت و سایر دعوت‌هایی که انتشار وسیع یا سریع داشته‌اند ممتاز می‌کند ← عوامل تبلیغ اسلام توده مردم بوده‌اند نه یک دستگاه طویل و عریض تبلیغاتی توده‌های مردم صرفاً تحت تأثیر انگیزه‌های وجدانی، به نشر و تبلیغ اسلام پرداخته‌اند.
- به واسطه اصول اخلاقی و روحانی دین اسلام بود که بر پایه محبت و امانت و عدالت و اخوت و برابری و مساوات و سایر ملکات فاضله استوار بود، مردم اندونزی پس از سالها تبعیت از دین بودا، به دین اسلام روی آوردند.
- اسلام بیشتر به وسیله متصوفه ایرانی و غیر ایرانی در هند و پاکستان نفوذ پیدا کرد.
- دو طریقه مشهور دیگر نیز به نام‌های قادریه و نقشبندیه در دوره پیش از مغول به هند آمده و نفوذ کامل به دست آوردند .
- \* زبان فارسی را اسلام به هند برد، این زبان رواج خود را در هند مدیون اسلام است.
- \* اولین کتابی که اندیشه مسلمین را به خود جلب کرد و مسلمین در پی درس و تحصیل آن بودند ← قرآن و پس از قرآن احادیث بود. این بود که اولین حوزه علمی در مدینه تأسیس شد.
- نخستین مراکز علمی مسلمین مساجد بود و نخستین موضوعات علمی آنان مسائل مربوط به قرآن و سنت، و نخستین معلم شخص رسول اکرم است.
- \* یکی از علل سرعت پیشرفت مسلمین در علوم ← در اخذ علوم و فنون و صنایع و هنرها تعصب نمی‌ورزیدند و علم را در هر نقطه و در دست هر کس آنها حکم فرما بوده است.

- ۱- سیاست امویان بر چه اصلی پایه‌گذاری شده بود؟
- ۲- منشا اصلی تجزیه حکومت اسلامی به صورت حکومت‌های کوچک چه بود؟
- ۳- علت شکست شعوبیگری چه بود؟
- ۴- چطور شد حجاز مرکز اهو و غنا شد؟
- ۵- عامل اصلی انتشار اسلام در جهان چه بود؟
- ۶- از علت‌های سرعت پیشرفت مسلمین در علوم، دو مورد را بیان کنید.
- ۷- در نشر دعوت اسلامی که اسلام را از مسیحیت و مانویت ممتاز می‌کند چه چیزهایی هستند؟

ایستگاه تست درسنامه ۸

۱- ایرانیان در مقابل کدام جریان های خلاف اصول و مسائل اسلامی که در اوایل قرن دوم هجری پیش آمد، مبارزه کردند؟

الف) جریان زندقه و زنداقه

ب) عنصر پرستی عربی

ج) لهو و عیاشی امویان، جریان زندقه و زنداقه

د) جریان زندقه و زنداقه، عنصر پرستی عربی، لهو و عیاشی امویان

۲- نهضتی که علیه مظالم و تبعیضات اموی به نام اسلام و عدل اسلامی آغاز گشت چه نام داشت؟ و رهبری آن را چه کسی یا چه کسانی به عهده داشتند؟

الف) سیاه جامگان خراسان - ابومسلم خراسانی

ب) تفوق عرب بر غیر عرب - اهراب اموی

ج) شعوبیگری - سلیمان بن کثیر

د) لهو و غنا و موسیقی - مالک بن انس

۳- کدامیک از روایات زیر زمینه ایجاد روحیه تساهل و تسامح و عدم تعصب در مقام فراگیری و علم آموزی در مسلمانان را فراهم آورد؟

الف) حق را از اهل باطل فرا بگیرید و باطل را از اهل حق فرا بگیرید.

ب) همانا دانش راستین گمشده‌ی مومن است، هر جا آن را بیابد خودش به آن سزاوارتر است.

ج) حکمت را بیاموزید ولو از مشرکان

د) گزینه ج و د

۴- علت اساسی نشر و تبلیغ اسلام .....

الف) فطری و منطقی بودن این دین

ب) هماهنگی آن با نوامیس زندگی

ج) راحت و آسان بودن اعمال آن

د) گزینه الف و ب

۵- منشأ اصلی تجزیه شدن حکومت اسلامی، به صورت حکومت‌های کوچک چه بود؟

الف) تفوق عرب بر غیر عرب

ب) ایجاد جنگ‌های پی در پی در ایران

ج) وجود محدودیت‌های شدید تحصیلی و علمی

د) ترویج احساسات مذهبی دیگر به جای اسلام

## پاسخنامه ایستگاه تست درسنامه ۸

پاسخ	سوال	پاسخ	سوال
د	۴	د	۱
الف	۵	الف	۲
		د	۳